

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.026>

SUN’IY INTELLEKT VOSITALARIDAN NEMIS TILINI O‘QITISHDA SAMARALI VA MAS’ULIYATLI FOYDALANISH: DIDAKTIK IMKONIYATLAR VA METODIK TAMOIYILLAR

Jurayev Erkinjan Turdaliyevich

erikusername2023@gmail.com

O‘qituvchi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Maqolada sun’iy intellekt vositalarining nemis tilini chet tili sifatida o‘qitishdagi didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Individual topshiriqlar yaratish, yozma va og‘zaki nutqqa fikr-mulohaza berish, kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish va mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlash yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, axborotni tekshirish, akademik halollik va o‘qituvchi nazoratiga asoslangan mas’uliyatli foydalanish tamoyillari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, nemis tili, Deutsch als Fremdsprache (DaF), generativ sun’iy intellekt, kommunikativ kompetensiya, akademik halollik, mustaqil ta’lim.

Аннотация. В статье анализируются дидактические возможности искусственного интеллекта при обучении немецкому языку как иностранному. Рассматриваются создание индивидуальных заданий, обратная связь по письменной и устной речи, моделирование коммуникативных ситуаций и поддержка самостоятельного обучения. Предлагаются принципы ответственного применения ИИ, основанные на проверке информации, академической добросовестности и педагогическом контроле преподавателя.

Ключевые слова: искусственный интеллект, немецкий язык, немецкий как иностранный (DaF), генеративный ИИ, коммуникативная компетенция, академическая добросовестность, самостоятельное обучение.

Abstract. This article analyzes the didactic potential of artificial intelligence in teaching German as a foreign language. It examines personalized task generation, feedback on written and spoken production, simulation of communicative situations, and support for autonomous learning. It also proposes principles for responsible AI use based on verification of generated information, academic integrity, and continuous teacher supervision.

Keywords: artificial intelligence, German language, German as a foreign language (GFL/DaF), generative AI, communicative competence, academic integrity, autonomous learning.

KIRISH. Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayoniga chuqur kirib borar ekan, nemis tili o‘qituvchisining vazifasi ham kengaymoqda. O‘qituvchi til materialini tushuntirish bilan birga, raqamli manbalardan olingan axborotni tanlash, tekshirish va o‘quv maqsadiga mos qo‘llashni ham boshqaradi. Generativ sun’iy intellekt (SI) DaF darslarida mashq tuzish, matnni tahlil qilish, dialog yaratish va tezkor fikr-mulohaza olish imkonini beradi. Biroq texnologiyaning didaktik qiymati uning mavjudligiga emas, qaysi til ko‘nikmasini rivojlantirish uchun va qanday nazorat ostida qo‘llanishiga bog‘liq.

M. A. Kasimova xorijiy til o‘rganuvchilarini ta’lim jarayoniga faol jalb etishda SI vositalarining imkoniyatlarini tahlil qiladi va texnologiyani o‘quv jarayoniga maqsadli integratsiya qilish masalasini yoritadi [1: 142–156]. E. Muratova esa Duolingo, Memrise, Rosetta Stone, ELSA Speak, Google Translate, DeepL va ChatGPT kabi vositalarni ko‘rib chiqib, ularning shaxsiylashtirilgan ta’lim, talaffuz, tarjima va mustaqil mashqdagi imkoniyatlarini tavsiflaydi [2: 61–62]. Ushbu ishlardan kelib chiqadigan metodik vazifa — SI vositasini dars maqsadiga mos tanlash va uning natijasini o‘qituvchi nazorati ostida tekshirtirishdir.

Maqolaning maqsadi generativ SI vositalaridan nemis tilini chet tili sifatida o‘qitishda maqsadli foydalanish yo‘llarini tahlil qilish, ularning didaktik imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlash hamda auditoriya va mustaqil ta’lim uchun “Maqsad – Tekshiruv – Mustaqil mahsulot” ketma-ketligiga asoslangan metodik yondashuvni taklif etishdan iborat.

Tadqiqotda SI bilan ishlash uch bosqichda tashkil etiladi: topshiriqni aniq til maqsadiga moslashtirish, SI yaratgan natijani tekshirish va talabaning mustaqil nutqiy mahsulot yaratishi. Bunda SI tayyor javobning o‘rnini bosuvchi manba emas, balki nemis tilidagi materialni qiyoslash, tahlil qilish va qayta ishlashga xizmat qiladigan yordamchi vosita sifatida qaraladi.

ASOSIY QISM

Sun’iy intellekt va chet tili ta’limining metodik tutashuvi

Nemis tili darsiga SI vositalarini kiritish avvaldan samarali bo‘lgan metodlarni chetga surishni anglatmaydi. D. Israilova yozma nutqni rivojlantirishga bag‘ishlangan tadqiqotida ijodiy yozuv, guruhli ish va muammoli vazifalar o‘rganuvchining lug‘at boyligi, grammatik bilimlari va fikrlash faoliyatini rivojlantirishini ko‘rsatadi [3: 905–910]. D. Israilova interfaol metodlarga bag‘ishlangan boshqa maqolasida o‘yin texnikalari, vizual usullar va muloqotga asoslangan mashqlarni kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish vositasi sifatida tavsiflaydi [4: 77–80]. Mazkur maqolada SI aynan shu faoliyatlarni almashtirish uchun emas, balki ularga qo‘shimcha material, variant va tezkor tahlil imkonini berish uchun qo‘llanilishi kerakligini ko‘rsatadi. Generativ SI shu ikki yo‘nalishni amaliy jihatdan birlashtira oladi: masalan, u talaba darajasiga mos yozma vaziyat yaratadi, bir nechta dialog variantini taklif qiladi yoki matndagi xatolarni tahlil qilish uchun material beradi. Biroq, texnologiya talaba o‘rniga vazifani bajarib bermasligi, balki uning fikrlashi, tanlashi va chet tilida mustaqil fikr bildirishiga yordam berishi kerak. Bunda asosiy ish — tanlash, tekshirish, qayta tuzish va fikrni mustaqil ifodalash — talabaning o‘zida qolishi kerak.

D. Israilova va B. Sharofat hammualliflikdagi “Chet tili darslarida sun’iy intellektidan unumli foydalanish” maqolasida SI vositalaridan o‘quv maqsadiga muvofiq foydalanish va

ularni dars jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi yordamchi vosita sifatida qo‘llash masalasini yoritadi [5: 341–343]. X. Toshaliyeva va Sh. Igamberdieva ingliz tili darslarida innovatsion texnologiya va interfaol usullar dars samaradorligi hamda o‘quvchi faolligini oshirishga xizmat qilishini ta’kidlaydi [6: 998–999]. Ushbu maqolada bu tamoyil DaF darsiga tatbiq etilib, SI bilan bajarilgan topshiriqda talabaning mustaqil til faoliyati asosiy natija sifatida olinadi.

Ö. Tekin ChatGPTning DaF darsidagi vazifalarini to‘rt yo‘nalishda tahlil qiladi: g‘oya, matn va mashq yaratish; matnni soddalashtirish, tarjima qilish yoki qayta shakllantirish; xatolarni tahlil qilish va baholash; foydalanuvchi bilan dialog olib borish [7: 135–163]. A. Cieřka generativ SI vositalarining DaF va boshqa chet tillari ta’limida ijodiy hamda muammoli o‘rganishni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlarini ko‘rib chiqadi [8: 375–405]. Bu ikki manbaga tayangan holda, maqolada SI tayyor nemischa javob beruvchi vosita sifatida emas, balki talabaning matn yaratishi, tekshirishi va qayta ishlashiga xizmat qiladigan didaktik yordamchi sifatida qo‘llanadi.

SI vositalarining asosiy didaktik imkoniyatlari

Birinchi imkoniyat — individuallashtirish. Bir guruhdagi talabalar lug‘at boyligi, grammatika, talaffuz va nutq tezligi jihatidan bir xil emas. O‘qituvchi har bir talaba uchun alohida material tayyorlashga doimo vaqt topa olmaydi. SI bir mavzuning turli darajalarga mos variantlarini tez yaratishi mumkin. Bunda o‘qituvchi topshiriqning mazmuni va murakkabligini nazorat qiladi, talaba esa o‘z darajasiga mos material bilan ishlaydi.

Ikkinchi imkoniyat — tezkor fikr-mulohaza. Talaba yozgan matnini SI yordamida grammatik, leksik va uslubiy jihatdan tekshirishi mumkin. Ammo SI matnni to‘liq qayta yozib bersa, mashqning o‘quv qiymati kamayadi. Samaraliroq usul — xato joyini ko‘rsatish, sababini tushuntirish va tuzatishni talabaning o‘ziga qoldirish. Shunda fikr-mulohaza tayyor javob emas, o‘rganish jarayonining bir qismiga aylanadi.

Uchinchi imkoniyat — kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish. Masalan, nemis tili darsida talaba “Arzttermin vereinbaren”, “im Hotel einchecken”, “sich für ein Praktikum vorstellen” yoki “eine Reklamation formulieren” kabi vaziyatlarda SI bilan dialog qilishi mumkin. O‘qituvchi oldindan til darajasi, kerakli leksika va vazifaning chegarasini belgilasa, bunday mashq real muloqotga tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

To‘rtinchi imkoniyat — madaniyatlararo tahlil. SI turli vaziyatlarda qo‘llanadigan nutqiy formulalar va madaniy realiyalar haqida tezkor misollar bera oladi. Lekin bunday izohlar har doim ham kontekstga to‘liq mos kelmasligi mumkin. Shu sababli talaba SI javobini autentik matn, lug‘at, darslik yoki boshqa ishonchli manba bilan qiyoslashi kerak. Bunday qiyos til bilimidan tashqari tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradi.

Sun‘iy intellekt bilan ishlashning uch bosqichli metodik modeli

SI bilan ishlashni “Maqsad – Tekshiruv – Mustaqil mahsulot” ketma-ketligida tashkil etish mumkin. Birinchi bosqichda topshiriqning til darajasi, mavzusi, rivojlantiriladigan ko‘nikma va kutilayotgan natija aniq belgilanadi. Masalan, “A2 darajada shifokor qabuliga yozilish bo‘yicha 8 replikali dialog tuz; modal fe‘llardan foydalan” kabi topshiriq umumiy “dialog yoz” buyrug‘iga qaraganda ancha maqsadli natija beradi.

Ikkinchi bosqichda talaba SI yaratgan javobni tekshiradi. I. Hoffmann, K. Engelmayr-Hofmann va D. Gür-Şeker DaF/DaZ kontekstida SI bo‘yicha texnik asoslar bilan birga didaktik-metodik mulohazalar va amaliy qo‘llash g‘oyalarini tizimlashtiradi [9]. Mualliflarning ushbu yondashuviga tayangan holda, talaba SI javobini tayyor va mutlaq to‘g‘ri natija sifatida qabul qilmaydi: so‘z tanlovi, uslub, grammatik qurilish va mazmunni lug‘at, darslik yoki autentik nemis tilidagi manba bilan solishtiradi. Xato aniqlansa, uni tuzatadi va tuzatish sababini izohlaydi.

Uchinchi bosqichda talaba o‘z mahsulotini yaratadi: dialog, esse, audio javob, taqdimot matni yoki boshqa nutqiy ish. Zarur hollarda u SIDan qaysi bosqichda va qanday maqsadda foydalanganini qisqacha ko‘rsatadi. Bu usul o‘qituvchiga yakuniy natijadan tashqari ish jarayonini ham baholash imkonini beradi.

Akademik halollik, xavflar va o‘qituvchining nazorat funksiyasi

Generativ SI bilan ishlashdagi asosiy xavflardan biri — topshiriqni bajarish jarayonining talaba qo‘lidan chiqib ketishidir. Ravon va grammatik jihatdan to‘g‘ri matn har doim ham talabaning haqiqiy til darajasini ko‘rsatmaydi. Agar yakuniy matnni SI to‘liq yaratib bersa, yozish topshirig‘ining maqsadi yo‘qoladi. Shu bois baholashda faqat tayyor mahsulot emas, talabaning uni qanday yaratgani ham hisobga olinishi kerak.

Yana bir muammo — SI javobining ishonchliligi. K. Neumann, J. Kuhn va H. Drachsler generativ SI ta‘lim uchun yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga, uning imkoniyatlari, chegaralari va xavflari bo‘yicha empirik bilimlar hali yetarli emasligini qayd etadi [10: 227–237]. DaF darsida bu cheklov tekshiruv topshirig‘iga aylantirilishi mumkin: talaba SI javobidagi shubhali fakt, so‘z birikmasi yoki grammatik qurilishni aniqlaydi, uni ishonchli manba bilan solishtiradi va tuzatishini asoslaydi.

SI bilan ishlashda shaxsiy va ta‘lim ma‘lumotlarini himoya qilish ham zarur. F. Miao va W. Holmes UNESCO qo‘llanmasida generativ SI dan ta‘limda foydalanishda ma‘lumotlar maxfiyligi, foydalanuvchi huquqlari va inson nazoratini saqlash masalalariga e‘tibor qaratadi [11: 18–21]. Shu sababli talaba va o‘qituvchi uchinchi shaxslarning shaxsiy ma‘lumotlari, yopiq baholash materiallari yoki maxfiy hujjatlarni ochiq SI tizimlariga kiritmasligi kerak.

Amaliy topshiriqlar tizimi

Amaliy topshiriqlar oddiy takrorlashdan mustaqil nutqiy faoliyatga olib borishi kerak. Boshlang‘ich bosqichda SI rasm yoki vaziyat asosida sodda savollar, lug‘at mashqlari va qisqa dialoglar tayyorlashi mumkin. Keyingi bosqichda talaba bir nechta variantni qiyoslaydi, mosini tanlaydi va tanlovini tushuntiradi. Shu tariqa SI topshiriqni yengillashtiradi, lekin fikrlash vazifasini talabaning o‘zida qoldiradi.

Yozma nutqda “xatoni izohlab tuzatish” usuli ayniqsa foydali. Talaba SIga matnni boshidan oxirigacha qayta yozishni emas, xato turini va tekshirilishi kerak bo‘lgan qoidani ko‘rsatishni so‘raydi. Tuzatishni o‘zi bajaradi va nima uchun shu variantni tanlaganini izohlaydi. Natijada grammatik nazorat bilan birga o‘z matniga ongli munosabat ham shakllanadi.

Yozma va madaniyatlararo topshiriqlarda uch variantni qiyoslash ham samarali: talabaning dastlabki matni, SI taklif qilgan variant va tahlildan keyingi yakuniy tahrir. Farqlar leksika, grammatika, uslub, pragmatika va madaniy moslik bo‘yicha izohlanadi. Bu

yerda baholanadigan narsa SI yaratgan matn emas, talabaning farqlarni ko‘ra olishi, asosli tanlov qilishi va yakuniy variantni mustaqil shakllantirishidir.

Muhokama

Tahlil natijalari sun‘iy intellektni nemis tili darsiga kiritishda asosiy masala vositaning texnik imkoniyatlari emas, balki talabaning undan qanday foydalanishida ekanini ko‘rsatadi. SI tayyor javob olish vositasiga aylanganda talabaning mustaqil til faoliyati cheklanadi; undan matnni qiyoslash, xatoni aniqlash, fikrni qayta ifodalash va o‘z javobini asoslash uchun foydalanilganda esa talabaning o‘quv jarayonidagi faol ishtiroki saqlanadi.

Shu asosda maqolada “Maqsad – Tekshiruv – Mustaqil mahsulot” ketma-ketligi taklif etiladi. Birinchi bosqichda o‘qituvchi aniq til maqsadini belgilaydi, ikkinchi bosqichda talaba SI yaratgan materialni tekshiradi va tahlil qiladi, uchinchi bosqichda esa nemis tilidagi yakuniy nutqiy mahsulotni mustaqil yaratadi. Bunda baholash obyekti SI yaratgan matn emas, balki talabaning tekshirish, tanlash, tuzatish va mustaqil ifodalash faoliyati hisoblanadi.

Ushbu ketma-ketlikni DaF mashg‘ulotining aniq maqsadiga moslashtirish mumkin. Og‘zaki muloqotni rivojlantirishda SI muayyan kommunikativ vaziyat va suhbatdosh rolini yaratishi, talaba esa shu vaziyatga mos ravishda nemis tilida mustaqil javob berishi mumkin. Yozuv ko‘nikmasini rivojlantirishda esa SI matndagi xato yoki muammoli o‘rinlarni aniqlashga yordam beradi, biroq ularni tahlil qilish, tegishli variantni tanlash va yakuniy matnni tahrir qilish talabaning vazifasi bo‘lib qoladi. Bunday tashkil etilgan mashg‘ulotda SI talabaning til faoliyatini almashtirmaydi, balki uni tashkil etish va takomillashtirishga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan yondashuv o‘qituvchining vazifasini ham o‘zgartiradi. O‘qituvchi SI yaratgan materialni darsga shunchaki olib kirmaydi, balki topshiriqning maqsadini, tekshirish mezonlarini va talabaning mustaqil bajarishi lozim bo‘lgan qismini oldindan belgilaydi. Talaba esa SI javobini tayyor yechim sifatida qabul qilmay, uni til va mazmun jihatidan tahlil qiladi. Natijada texnologiyadan foydalanishning o‘zi emas, balki u orqali amalga oshiriladigan o‘quv faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Sun‘iy intellekt vositalaridan nemis tilini o‘qitishda foydalanish o‘quv materiallarini individuallashtirish, yozma va og‘zaki nutq ustida ishlash, tezkor fikr-mulohaza olish hamda turli kommunikativ vaziyatlarni modellash imkonini beradi. Biroq bu imkoniyatlarning pedagogik samarasi SI vositasining mavjudligi bilan emas, undan qanday maqsadda va qanday topshiriq doirasida foydalanilishi bilan belgilanadi.

Maqolada taklif etilgan “Maqsad – Tekshiruv – Mustaqil mahsulot” ketma-ketligi SI bilan ishlashni talabaning mustaqil til faoliyatiga bo‘ysundirishga qaratilgan. Ushbu tartibda SI material va variantlarni taklif etuvchi yordamchi vosita vazifasini bajaradi, talaba esa ularni tekshiradi, tahlil qiladi, zarur o‘zgartirishlarni amalga oshiradi va yakuniy nutqiy mahsulotni mustaqil yaratadi. Bu yondashuv nemis tili darsida SI imkoniyatlaridan foydalanish bilan birga talabaning mustaqil fikrlashi va o‘z til faoliyati uchun mas‘uliyatini saqlash imkonini beradi.

Shunday qilib, DaF ta’limida sun’iy intellektdan samarali foydalanishning asosiy sharti texnologiyani talaba faoliyatining o‘rniga qo‘yish emas, balki uni aniq didaktik maqsadga xizmat qiladigan yordamchi vosita sifatida qo‘llashdir. O‘qituvchining metodik nazorati, SI yaratgan materialni tekshirish va yakuniy natijani talabaning mustaqil yaratishi ushbu jarayonning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kasimova, M. A. (2024). Sun’iy intellekt orqali xorijiy til o‘rganuvchilarining faolligini oshirish va ta’lim jarayoniga jalb qilish. *O‘zbekistonda xorijiy tillar*, 10(1), 142–156. <https://doi.org/10.36078/1710747133>
2. Muratova, E. (2025). Chet tillarini o‘rganishda sun’iy intellektning o‘rni va foydalari. “Sun’iy intellektning til o‘rganishdagi o‘rni” mavzusida talabalar ilmiy-amaliy konferensiyasi, 1(5), 61–62. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15568262>
3. Israilova, D. Sh. (2025). Chet tilini o‘qitishda yozuv ko‘nikmasini rivojlantirish. *Modern Science and Research*, 4(1), 905–910. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14741638>
4. Israilova, D. Sh. (2025). Chet tili darslarida interfaol metodlar. *Conferences*, 1(01), 77–80. <https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2025./KTVX5115>
5. Israilova, D., & Sharofat, B. (n.d.). Chet tili darslarida sun’iy intellektdan unumli foydalanish. *Yangi avlod ilmiy tadqiqotlar*, 341–343.
6. Toshaliyeva, X., & Igamberdieva, Sh. (2023). The role of pedagogical technologies in English lessons. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 1(1), 998–999. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.488>
7. Tekin, Ö. (2023). ChatGPT im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 135–163. <https://doi.org/10.55143/alkad.1390420>
8. Cieżka, A. (2024). Generative KI-Tools: Die Zukunft des kreativen Lernens. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, 29(1), 375–405. <https://doi.org/10.48694/zif.3722>
9. Hoffmann, I., Engelmayer-Hofmann, K., & Gür-Şeker, D. (2025). KI für AI-nsteiger: Künstliche Intelligenz im DaF/DaZ-Kontext. Ein Einführungspapier, Version 2.0. Ludwig-Maximilians-Universität München. <https://doi.org/10.5282/ubm/epub.122241>
10. Neumann, K., Kuhn, J., & Drachsler, H. (2024). Generative Künstliche Intelligenz in Unterricht und Unterrichtsforschung – Chancen und Herausforderungen. *Unterrichtswissenschaft*, 52, 227–237. <https://doi.org/10.1007/s42010-024-00212-6>
11. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO.